

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ СЕРЕДОВИЩА ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто проблему інституційних змін середовища діяльності комерційних банків, визначено пріоритети та сформувано пропозиції щодо покращення діяльності банківської системи з метою забезпечення зростання вітчизняної економіки.

Ключові слова: комерційний банк, пріоритети розвитку банківської сфери.

Сучасний стан банківської сфери характеризується наявністю деяких проблем зростання, серед яких найбільш рельєфними є загострення конкурентної боротьби внаслідок об'єктивного уповільнення темпів експансії в зовнішнє середовище, зниження ефективності діяльності та системи управління, відголосу процесу глобалізації, зростання дії позаекономічних факторів, зокрема, впливу політичного істеблішменту, правового нігілізму тощо. У таких умовах необхідно виділити пріоритети, які можуть забезпечити сталий розвиток банківської сфери та економіки в цілому та сформувані заходи щодо їх досягнення.

Такими пріоритетами, на нашу думку, повинні стати:

- 1) забезпечення принципу справедливого розподілу доходів між банками залежно від внеску в загальний розвиток банківської сфери та економіки;
- 2) формування ефективного інституційного середовища для регулювання факторів конкурентної боротьби та уповільнення монополізації банківської сфери;
- 3) створення умов прискореного розвитку регіонів та вирівнювання їх стану шляхом збільшення фінансування та кредитування перспективних напрямів господарської діяльності;
- 4) визначення незадоволених потреб клієнтів щодо банківського обслуговування та їх задоволення на основі пропозиції нових банківських продуктів, різних форм та способів надання послуг;
- 5) підвищення використання "людського фактора" через створення ефективною системи управління та здійснення

кадрової політики в банківських установах.

Розглянемо кожний із запропонованих пріоритетів та особливості забезпечення їх досягнення в сучасних умовах розвитку України, зокрема, розвитку банківської сфери.

Отже, головним пріоритетом є забезпечення принципу справедливого розподілу доходів між банками залежно від внеску в загальний розвиток банківської сфери та економіки. З огляду на це необхідно виділити ті показники діяльності банків, які можна було б використати як критерії щодо оцінки внеску окремих банків та банківської сфери в цілому у розвиток держави та зростання рівня і якості життя окремих членів суспільства [4, с. 14]. Такими показниками можуть бути кількість та розмір виданих коротко- та довгострокових кредитів, їх питома вага по відношенню до капіталу банку, обсяг та рівень сплати податків, розмір банківських відсотків по депозитам та кредитам, розмір та напрями інвестування, величина коштів, спрямованих на благодійну та спонсорську діяльність тощо.

Однак, на сучасному етапі спостерігається наявність негативних моментів у діяльності більшості банків, пов'язаних із досягненням виключно своїх егоїстичних внутрішньокорпоративних інтересів або інтересів певних промислово-фінансових кланів. Це проявляється у прагненні контролювати максимально можливу частку ринку, нав'язуванні не вигідних контрагентам умов щодо активних та пасивних операцій по кредитам, депозитам, інвестиціям тощо [1, с. 14]. Як правило, якість обслуговування юридичних та фізичних осіб, особливо в регіонах, не

відповідає прийнятному рівню, хоча постійно здійснюються спроби покращити ситуацію. На макроекономічному рівні це проявляється у неузгодженості економічних інтересів суспільства і банків, втраті певної частини перерозподіленого ВВП, який під тиском глобалізаційних реалій спрямовується в розвинуті країни світу і, таким чином, сприяє зростанню інших суспільств, тоді як наслідком подібної ситуації для України є зміцнення тіньової економіки. Для подолання зазначених негативних явищ потрібне узгоджене досягнення гармонізації на основі збалансування економічних інтересів банків і суспільства через підвищення ефективності системи взаємного інституційного впливу. В найбільш загальному вигляді ця система має такий вигляд (рис. 1).

Як бачимо, суспільство і окремі особи та комерційні банки пов'язані між собою

правовим механізмом, який дозволяє здійснювати взаємне врахування інтересів. Цей механізм діє через посередників, якими є державні органи законодавчої, судової і виконавчої влади. Центральним елементом узгодження інтересів у банківській сфері виступає Національний банк України. На нього покладено специфічні функції щодо оцінки ефективності функціонування банківської системи України, нагляду та контролю за правопорушеннями і дотриманням умов гармонійного розвитку суспільства та держави в цілому. Обмежений обсяг даної статті не дає можливості детально проаналізувати якість правового забезпечення створюваного інституційного механізму. Однак, з упевненістю можна стверджувати, що поки що ми не маємо простого і ефективного інструмента узгодження економічних інтересів у банківській сфері.

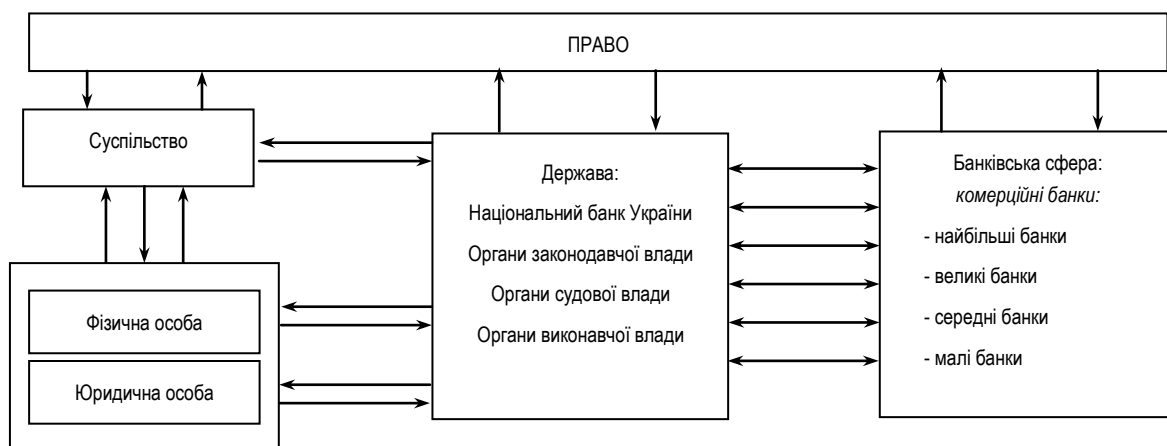

Рис. 1. Система взаємного інституційного впливу та узгодження економічних інтересів

Другий пріоритет ми визначили як “формування ефективного інституційного середовища для регулювання факторів конкурентної боротьби та уповільнення монополізації банківської сфери”. На сьогодні ми маємо класифікацію НБУ за розміром активів банків, згідно з якою вони поділяються на чотири групи: перша – найбільші банки (активи понад 1 млрд. грн.), друга – великі банки (активи понад 100 млн. грн.), третя – середні банки (активи від 10 до 100 млн. грн.) і четверта – малі банки (активи до 10 млн. грн.) [2, с. 192]. Для кожної групи банків існують свої особливості

щодо конкурентної боротьби. Так, найбільші банки – системні – мають найбільшу за обсягами, кількістю та різноманітністю групу споживачів банківських послуг. Як зазначає С.С. Шумська, “володіючи 70 % ресурсів, вони можуть користуватися монопольними перевагами на ринку, отримувати монопольний прибуток” [3, с. 555]. Банки другої та третьої груп мають змогу обслуговувати меншу кількість клієнтів і оперувати меншими обсягами доходів. Їх можливості щодо реклами та просування на ринку є обмеженими внаслідок обмеженості фінансових ресурсів. Проте ми оцінюємо

банки другої та третьої груп у перспективі позитивно, оскільки вони є найбільш ефективними та мають високу якість обслуговування клієнтів. Більшість банків четвертої групи знаходиться під постійною загрозою закриття, ліквідації, тому що вони не можуть забезпечити виконання вимог НБУ щодо збільшення розміру власного капіталу та величини сформованого резервного фонду. Крім того, на місцях їх витісняють озброєні новими технологіями філії системних банків.

На нашу думку, позиція та політика НБУ щодо різних груп банків повинна бути диференційованою та спрямованою на досягнення максимальних результатів в сукупності з урахуванням інтересів різних рівнів суспільства та банківської системи.

Так, по відношенню до системних банків повинні бути встановлені жорсткі умови щодо зниження ними тиску на менші банки та зменшення ними ступеня монополізації банківського ринку. Наприклад, ввести для системних банків, які мають філії на території економічно занедбаних районів та регіонів умови обов'язкового фінансування їх розвитку на період до 10 років з одночасною участю в процесі розробки перспективних планів. Крім того, припинити вивіз капіталу з цих територій та забезпечити позитивне сальдо руху грошових потоків у філіях за рахунок перерозподілу консолідованих банківських коштів.

Відносно банків другої та третьої груп позиція НБУ повинна бути найбільш сприятливою, оскільки саме ці банки в нових ринкових умовах повинні забезпечити оптимальне узгодження економічних інтересів у банківській сфері. Дане твердження пов'язане із соціально-економічною природою цих банків. Певна обмеженість у фінансових ресурсах робить їх більш керованими та менше здатними для лобювання власних егоїстичних інтересів, що з одного боку, посилює їх залежність від НБУ, а з іншого – вони залежать від клієнтів, а отже – ідуть назустріч всім зацікавленим у співробітництві контрагентам.

НБУ повинен підтримувати четверту групу – малі банки, незважаючи на низьку ефективність їх діяльності та попри всі вимоги і застереження, оскільки малі банки

відіграють велику роль у економічному становленні регіонів, розвитку малого бізнесу, підприємництва та формуванні позитивного ставлення до ринкових перетворень серед населення. Тому, на нашу думку, НБУ слід переглянути свою політику щодо малих банків. Крім того, варто відродити на їх основі традиційні у ХІХ-ХХ ст. муніципальні банки, які забезпечували розвиток міст та окремих областей України.

Третій, визначений нами пріоритет – створення умов прискореного розвитку регіонів та вирівнювання їх стану через збільшення фінансування та кредитування перспективних напрямів господарської діяльності – прямо пов'язаний з викладеними вище міркуваннями. Всі банки, які мають філії, або самі працюють у регіонах, повинні забезпечити умови для їх зростання через посилення власної участі у господарському житті. Це дасть у перспективі великі конкурентні переваги як самим регіонам на рівні ринків країни, так і за її межами – на рівні світових ринків. Включення комерційних банків до процесу формування конкурентоспроможності регіонів та країни в цілому є важливим з огляду на тенденції всесвітньої глобалізації та визначення місця України в ній.

Четвертий пріоритет пов'язаний з впровадженням інноваційних ідей та технологій у банківську діяльність. На жаль, поки що вітчизняні банки розробляють продукти та надають спектр послуг, які запозичені з досвіду діяльності закордонних банків. Це зрозуміло, оскільки реально ринкове середовище в Україні формується лише одинадцять років. Однак нам необхідно враховувати власну специфіку стосовно даного питання. З огляду на це необхідно розвивати та використовувати методи банківського маркетингу, маркетинг-менеджменту, стратегічного менеджменту, системного аналізу тощо. Їх практичне застосування незалежно від тих чи інших місцевих особливостей дає високі результати.

Останній визначений нами пріоритет – підвищення використання “людського фактора” через створення ефективної системи управління та здійснення кадрової

політики – є ключовим щодо майбутнього стану та розвитку банківської сфери. Ми наголошуємо, що джерелом всякого розвитку є людина, її здатності та можливості взаємодії з іншими подібними суб'єктами. Людина є головним інституційним суб'єктом, а також основою для формування суспільних інституцій. Одночасно людина виконує роль суб'єкта та об'єкта управління. Поєднання цих важливих аспектів забезпечує розуміння важливості створення в комерційних банках ефективної системи управління та здійснення належної кадрової політики. На жаль, зараз відбуваються негативні процеси в управлінні людськими ресурсами банку – в питаннях управління мають місце прояви волюнтаризму та авторитаризму з боку керівництва, внаслідок чого спостерігається висока плинність кадрів (більше 30 % на рік). Особливо це характерно для операційних відділів та середньої ланки управління. При цьому плинність вища серед найманих менеджерів вищої ланки у великих містах: Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, Одесі тощо. Крім того, активно проводиться переманювання кращих спеціалістів, що дестабілізує позначається на діяльності окремих служб та відділів. Іноді перехід спеціалістів супроводжується переходом клієнтів на обслуговування в іншу установу, тобто фактично має місце “крадіжка” клієнтської бази. Така поведінка є наслідком руйнації традиційної системи цінностей та незавершеності переходу до універсальної системи цінностей, побудованої на засадах права. Отже, незавершеність процесу трансформації системи цінностей призводить до правової незахищеності як людини-працівника, так і, власне, банку. З огляду на це необхідно сприяти затвердженню у свідомості людей правових норм поведінки. Практично, на рівні банків варто розробити, затвердити та впровадити корпоративні кодекси – систему корпоративних цінностей, норм та правил, які б сприяли підвищенню керованості, налагодженню ефективної взаємодії, кар'єрному росту, творчій і професійній реалізації працівників банківської установи.

Дослідження особливостей інституційних змін в середовищі діяльності комерційних банків дозволило автору внести такі пропозиції:

- 1) покласти на Національний банк України, як ключовий елемент правової системи узгодження економічних інтересів у банківській сфері, забезпечення принципу справедливого розподілу доходів між банками залежно від їх внеску в загальний розвиток;
- 2) Національному банку України забезпечити стримування діяльності системних банків, сприяння функціонування великих та середніх банків і фінансову підтримку малих банків і створення на їх основі “муніципальних банків” з метою оптимізації факторів конкурентної боротьби та уповільнення монополізації банківської сфери;
- 3) комерційним банкам створити в регіонах умови для прискореного розвитку через збільшення фінансування та кредитування перспективних напрямів господарської діяльності з метою забезпечення конкурентоспроможності України на світових ринках;
- 4) комерційним банкам проводити інноваційну діяльність щодо впровадження нових продуктів і послуг орієнтуючись на вітчизняні особливості;
- 5) комерційним банкам забезпечити створення ефективної системи управління та проведення кадрової політики на основі розробки та впровадження корпоративних кодексів з метою переходу до універсальної правової системи цінностей.

Список літератури

1. Єпіфанов А.О. Стан і перспективи розвитку банківської системи України // Банківська система України: теорія і практика становлення: Збірник наукових праць. – Т. 3. – 2000. – С. 7-14.
2. Салтинський В.В. Вдосконалення банківського нагляду та діяльності комерційних банків // Банківська система України: теорія і практика становлення: Збірник наукових праць. – Т. 3. – 2000. – С. 191-195.
1. Шумська С.С. Банківська система України: проблеми і напрями розвитку // Банківська система України: теорія і практика становлення: Збірник наукових праць. – Т. 2. – 1999. – С. 549-564.
2. Яременко О. Институциональная трансформация экономики Украины // Бизнес-информ. – 1997. – № 4. – С. 10-14.

Summary

In article is considered problem of institutional change in the sphere of activity of the commercial banks. Defined priorities and formed offers on improvement of activity of the banking system for the reason ensuring the growing of the native economy.

Благодетельева–Вовк С.Л. Институційні зміни середовища діяльності комерційних банків / С.Л. Благодетельева-Вовк // Вісник Української академії банківської справи. - 2002. - N 2. - С. 53 – 55.